

Šiaurės modernizmo įtaka „lietuviškajai architektūros mokyklai“ 1959–1969 m.

Marija Drėmaitė

Vilniaus universitetas, Universiteto g. 7, Vilnius LT-01513

El. paštas: marija.dremaite@gmail.com

Tyrimu¹ mėginama iš dalies atsakyti į dabartinių sovietinės kultūros tyrėjų keliamą klausimą apie „lietuviškosios architektūros mokyklos“ susiformavimą ir bruožus sovietmečiu, gilinamasi į pereinamąjį laikotarpį iš stalininės architektūros į modernizmą (1959–1969), kai Lietuvoje buvo ieškoma ne tik modernistinių, bet ir nacionalinių identitetą išreiškiančių architektūros įkvėpimo šaltinių. Šiame procese šiaurietiškos, ypač Suomijos ir Švedijos, architektūros įtaka yra išskirtinis reiškinys, formavęs moderniosios Lietuvos architektūros žodyną. Straipsnyje aprašomos pirmosios Lietuvos architektų išvykos į Suomiją (1959–1964), kiti šiaurės šalių architektūros pažinimo šaltiniai, išsamiai nagrinėjami du objektai (Kompozitorių sąjungos kompleksas ir Lazdynų gyvenamasis rajonas). Remiantis archyviniais šaltiniais, interviu su architektais ir specialiaja literatūra, argumentuojama, kad šiaurietiškas regionalizmas tapo priimtiniu pavyzdžiu architektams formuojant lietuviškosios architektūros mokyklos bruožus.

RAKTAŽODŽIAI: socialistinis modernizmas, lietuviškoji architektūros mokykla, modernizmo architektūra Lietuvoje, šiaurės architektūros įtaka, Lazdynai, Kompozitorių sąjungos kompleksas, Čekanasukas, Brėdikis, Šeibokas

Įvadas

Nagrinėjant architektūros modernizacijos kontekstą sovietinėje Lietuvoje neretai pabrėžiamas lietuvių architektų santykis su Vakarais kaip vienas iš saviidentifikacijos būdų. Anot Vaido Petrulio, išsamiai tyrusio to meto nacionalinio savitumo strategijas Lietuvos architektūroje, šio siekio jokių būdu negalima tapatinti tik su vietinės architektūros inspiracijomis², nors jos, ypač prieškario Kauno modernizmo mokykla, be jokios abejonės, atliko didelį vaidmenį formuojant naujojo modernizmo žodyną. Vis dėlto, pasak amžininko architekto Justino Šeiboko, pačioje XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje buvo pasiekta tokia riba, kai „smetoninės architektūros jau buvom prisižiūrėję“, todėl reikėjo ieškoti naujų identiteto šaltinių. Jo nuomone, Lietuvos architektų komandiruotės į Suomiją buvo „pagrindinis lūžis“, paskatinęs naujos architektūros formavimąsi³.

Šio lūžio ištakų ir rezultatų paieškos paskatino pasigilinti į pereinamąjį laikotarpį iš stalininės architektūros į modernizmą (1959–1969), kai Lietuvoje buvo ieškoma nacionalinių identitetą išreiškiančių moderniosios architektūros įkvėpimo šaltinių. Nepasakyčiau nieko nauja, teigdamą, kad vakarietiškoji kultūra (ar bent jau jos atspindžiai) vėlyvojo sovietmečio mene ir architektūroje buvo aiški lietuviškosios tapatybės dalis. Ši tema nagrinėjama V. Petrulio, Johno V. Maciukos⁴, Algimanto Mačiulio⁵, Marijos Drėmaitės⁶, Gabrielės Nemeikaitės⁷ darbuose; tą atvirai visuomet deklaravo ir patys tos

1 Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. 57/MTDS-170000-2023).

2 Petrulis 2005: 5.

3 Interviu su architektu Justinu Šeiboku, 2010 05 18, užrašė Gabrielė Nemeikaitė.

4 Maciuka 1999: 24.

5 Mačiulis 2007; Mačiulis 2011.

6 Drėmaitė 2010: 252–275.

7 Nemeikaitė 2010.

kartos architektai: „visi mano aplinkos žmonės – Vytautas Brėdikis, broliai Nasvyčiai, Vytautas Čekanauskas ir kiti <...> visada propagavome vakarietiškas idėjas“⁸. Tačiau norint suvokti, kas yra tie dažnai architektų minimi vakarietiškos architektūros bruožai Lietuvos modernizme, kaip ją matė, suvokė ir pritaikė tuomet už pakankamai skylėtos geležinės uždangos buvę jauni lietuvių architektai, būtinas išsamesnis tyrimas⁹. Tekste siekiama išryškinti ypatingą Suomijos ir Švedijos moderniosios architektūros įtaką, kuri greta kitų vakarietiškų pavyzdžių suvaidino bene reikšmingiausią vaidmenį pereinamuoju laikotarpiu. Tyrimu taip pat mėginama iš dalies atsakyti į dabartinių sovietinės kultūros tyrėjų keliamą klausimą apie „lietuviškosios architektūros mokyklos“ susiformavimą ir bruožus sovietmečiu. Remiantis archyviniais šaltiniais, straipsnio autorės ir kitų tyrėjų atliktais paskelbtais ir neskelbtais interviu su architektais, specialiosios literatūros ir pavyzdinių architektūros objektų tyrimais, straipsnyje argumentuojama, kad šiaurietiškas regionalizmas tapo priimtiniu pavyzdžiu architektų siekiui sukurti lietuvišką moderniąją architektūrą.

Šiaurietiškos architektūros teorija – dilema tarp gamtos ir kultūros

Į klausimą, ar egzistuoja šiaurietiška architektūra ir kokie yra jos bruožai, patys šiauriečiai ilgai ieškojo atsakymo ir suprato, kad čia nėra ir negali būti vienintelio atsakymo. Vis dėlto tarp mėginimų apibrėžti šią architektūrą galima išskirti dvi vyraujančias teorijas, aiškinančias šiaurietiškos architektūros prigimtį, kurias sąlyginai būtų galima pavadinti natūrine ir kultūrine. Pirmosios teorijos atstovas Christianas Norberg-Schultzas pabrėžia vietos svarbą (*genius loci*) ir argumentuoja, kad architektūrai šiame Europos regione itin stiprią įtaką daro šiaurietiškas kraštovaizdis ir tradicija¹⁰. Architektūros teorijoje Ch. Norberg-Schultzas išpopuliarino fenomenologinę koncepciją, kuri pateikia metaforišką architektūros suvokimą, kai pabrėžiamas glaudus jausminis žmogaus kūno ryšys su materialia jį supančia aplinka ir architektūros patyrimu¹¹. Šiame romantiniame požiūryje pasikliaujama jausmais, įspūdziais, asociacijomis. Būtent poetine metafora Ch. Norberg-Schultzas kiekvienos šiaurės šalies architektūros bruožus prilygino jai būdingam kraštovaizdžiui. Pasak jo, virš lygaus horizonto iškylančiais skulptūriškais Danijos architektūros tūriais perteikiamas romantiškų kalvų ir slėnių įspūdis; įvairių jėgų kovą atspindi dramatiška Norvegijos architektūra, kuriai turėjo įtakos fiordai; eklektišką Švedijos architektūrą formuoja mišrus kraštovaizdis: kalvelės ir slėniai pietuose, kalnai ir miškai – vakaruose. Būtent miškas ir šviesa, praslystanti tarp medžių, formuoja Suomijos architektūrą, kuri, pasak autoriaus, yra „grynas miškas“. Tokia poetinių metaforų teorija interpretuojant architektūrą suteikė naują jautrumo aplinkai dėmenį ir dėl to sulaukė nemažo sekėjų būrio, aiškinančio, kad šiaurės šalių architektūrą nulėmė išorės veiksniai (vieta, kraštovaizdis, tradicija). Vis dėlto būta ir rimtos šios teorijos kritikos, kadangi jos aiškinamoji dalis iš esmės yra grynai impresinė ir retorinė, galinti klaidingai interpretuoti kūrėjo apsisprendimą ir sąmoningą pasirinkimą.

8 Gudelytė 2008: 38.

9 Iš Baltijos šalių šimtmetį siekiančius architektūrinius ryšius su Suomija išsamiai yra išnagrinėję estai (žr. Hallas-Murula 2005).

10 Norberg-Schultz 1996.

11 Glendinning 2010: 59–60.

Tuo tarpu kultūrinės teorijos apologetas Nils-Ole Lundas teigia, kad šiaurietiška architektūra – tai kultūriškai suformuotas reiškiny, stipriai paveiktas gerovės valstybės idėjos¹². Pasak jo, iki XX a. pirmosios pusės architektūra šiame regione niekuo neišsiskyrė Europos istorizmo ir klasicizmo kontekste, o didieji jos pokyčiai yra susiję būtent su Šiaurės šalių modernizacija. Jo nuomone, modernizmas pasiekė šiaurės šalis per Vokietiją, turėdamas du motyvus – sukurti naują stilių ir pasiekti geresnį gyvenamųjų namų standartą, kurie savo ruožtu tapo demokratijos idealais. Naujos formos ir medžiagos simbolizavo laisvę, o naujos architektūros socialinės funkcijos – lygybę. Autoriaus teigimu, tik XX a. 4-ajame dešimtmetyje šiaurietiškas modernizmas pasiekė brandą ir sąmoningai sukonstravo tas vertybes, kurios vėliau tapo jo atpažinimo ženklais, – demokratiškumą, paprastumą, vietinių medžiagų panaudojimą ir harmoniją su aplinka. Bene geriausiai N.-C. Lundo koncepciją pagrindžia amerikiečių rašytojo G. E. Kidder-Smitho knyga *Sweden Builds* (1950, perleista 1957), kurioje šalies architektūra apibendrinama kaip „civilizuota“, t. y. dėmesinga žmogui, patogi ir racionali. Todėl į nacionalinės ar bent jau regioninės architektūros bruožus N.-O. Lundas siūlo žvelgti pabrėžiant socialinį-kultūrinį aspektą ir visuomenėje egzistuojančių vertybių išraišką architektūroje.

Iš tiesų Švedijos ir ypač Suomijos (dėl objektyvių priežasčių tolesniame tyrime apsiribojama tik šiomis šalimis) modernizmas XX a. viduryje išgarsėjo išskirtiniu ryšiu tarp pastatų ir gamtos, tarp eksterjero ir interjero, meistrišku natūralių medžiagų ir natūralaus apšvietimo, kurio trūksta šiame regione, panaudojimu, tai yra tuo, kas tarptautiniame architektūros žodyne buvo įvardyta regionalizmo terminu. Visgi ir šie iš pirmo žvilgsnio natūros sąlygoti architektūros aspektai turi savo socialinį-kultūrinį aiškinimą.

Vienas tokių aspektų – natūralių vietinių medžiagų panaudojimas, iš kurių dažniausiai minimos medis ir plytos. Medinių pastatų statyba šiame regione siekia tūkstantmečio tradiciją, kuri išugdė specifines meistrystės tradicijas, dėmesį konstrukcijos mazgams, detalėms ir paviršių apdailai. Vis dėlto tarptautinis medžio, kaip savito šiaurės regiono architektūros bruožo, pripažinimas kur kas labiau yra susijęs su Alvaro Aalto meistriškai sukurtomis medžio apdailos elementų formomis, demonstruotomis Suomijos nacionaliniuose paviljonuose 1937 m. Paryžiaus ir 1939 m. Niujorko tarptautinėse parodose. Tai liudija Suomijos vyriausybės pastangas kuriant modernios šalies, kurioje vyrauja harmonija tarp gamtos ir kultūros, identitetą.

Tuo tarpu netinkuotas plytų mūras kaip „nacionalinė medžiaga“ šiaurės šalių architektūroje pasirodo XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, suklestėjus „nacionalinio romantizmo“ architektūrai, ir yra glaudžių ryšių su Vokietija išdava (tai būdinga nuoroda į viduramžius (plg. vokiškąjį „Heimatsstil“), nes XIX a. netinkuotas plytų mūras daugiausia buvo naudojamas tik utilitarioje statyboje). Pastaroji medžiaga naują prasmę įgijo tarpukario laikotarpiu kuriant demokratines visuomenes, kai Danijoje ir Švedijoje svarbius visuomeninės paskirties objektus (teatrus, municipalitetus, universitetus) pradedama statyti iš paprastų netinkuotų plytų ir taip visuomenei pranešama „žinia“ apie jų paprastumą ir demokratiškumą. Šią tendenciją dar labiau sustiprino modernūs pokario A. Aalto pastatai iš raudonųjų plytų, kai tradicinių vietinių medžiagų panaudojimas po karo atsistatėnčioje šalyje laikytas racionalių ir sektinų pavyzdžių. Šiuo požiūriu prieškarinio ir pokario A. Aalto darbai tapo svarbiu įkvėpimo šaltiniu Europos architektams kaip

¹² Lund 2008.

regionalistinė alternatyva atsibodusiems „baltoms funkcionalistinėms dėžėms“. Tokio pat dėmesio sulaukė pokario švediškas „naujasis empirizmas“, siekęs „pralinksminėti“ pabodusį racionalumą architektūroje¹³.

Šiaurietiška architektūrai priskiriamų bruožų – paprastumo, logiškumo ir demokratiškumo – ištakos glūdi 4-ojo dešimtmečio funkcionalizme, kuris, sustiprintas kultūrinės ir politinės egalitarinės ideologijos, ypač pasireiškė gyvenamųjų namų architektūroje ir planavime. Pagrindiniai švedų architektų modernistų (Svenas Markelius, Gunnaras Asplundas, Uno Ahrenas) bei socialinių reformatorių (Alva ir Gunnaras Myrdaliai) ir jų sekėjų siekliai – naujos, demokratiškos, laisvai erdvėje judančios „gerovės valstybės“ visuomenės formavimas, kuriuos ypač palaikė 1932 m. socialdemokratų partijos pradėta butų politika, turėjusi užtikrinti šeimos narių fizinę, emocinę ir psichologinę gerovę. Todėl Lundas, teigdamas, kad, ko gero, tik Skandinavijos šalyse moderniosios architektūros istorija gali būti parašyta kaip pavyzdį naudojant vien gyvenamuosius namus, išskiria vieną svarbiausių skandinavijos architektūros bruožų – „sąmoningumą“¹⁴. Jis pabrėžia, kad žymiausi architektai Švedijoje ir Suomijoje nuo pat 4-ojo dešimtmečio aktyviai dalyvavo socialinėse gyvenamųjų namų ir bendruomenės centrų projektavimo ir tobulinimo programose (pvz., Namų aplinkos tyrimo mokslinis institutas, siekęs suprojektuoti idealų butą šeimai, arba grupę „Planas“, plėtojusį idealios gyvenvietės modelį)¹⁵, kur etiniai architektūros aspektai buvo nemažiau svarbūs nei estetiški. Dėl šių bruožų Švedijos ir Suomijos architektūra buvo apibūdinama kaip skirta žmonėms, o ne architektams.

Taigi šiaurietiškas modernizmas tarptautiniame kontekste visų pirma sulaukė pripažinimo kaip sąmoninga regionalistinė alternatyva tarptautiniam funkcionalizmui. Šiaurės (ypač švediško) modernizmo recepciją Vakaruose tyrusi Eva Rudberg apibendrina, kad užsienio apžvalgininkai ir architektai šios architektūros bruožais laikė „patirtį ir praktines žinias, įgytas ilgamečių namų studijų ir tyrimų metu (funkcionalūs ir racionalūs namai su puikiai suplanuotais moderniais butais), vietinius amatus (meistriškas elgesys su statybinėmis ir apdailos medžiagomis) ir prisitaikymą prie natūralaus reljefo ir aplinkos“¹⁶.

Sovietiniai architektai Skandinavijoje 1957-aisiais

Karo metais švedų urbanistai pelnė tarptautinį pripažinimą už išstobulintą ir sėkmingai pritaiktą britų kaimynystės vieneto programą, kuri buvo naudojama kuriant naujas gyvenamąsias teritorijas. Pagrindiniu tokios struktūros elementu čia laikoma apie 2 tūkst. gyventojų apimanti gyvenamųjų namų grupė, sutelkta apie bendruomenės centrą, kurį sudaro parduotuvė, paslaugų kompleksas, mokykla ir vaikų darželiai. Tokias namų grupes (kaimynystės vienetų) į vieną rajoną sujungia stambesnis visuomeninis centras, organizuojantis bendruomenės gyvenimą (1–4 pav.). Nuo 1940 m. pavyzdiniai švedų priemiesčiai (Gröndal, Rosta, Danviksklipan, Arsta, Vällingby), dažnai skelbiami tarptautiniuose architektūros žurnaluose, formavo modernių priemiesčių kultūrą, kurią noriai perėmė britai, italai ir kitų Europos šalių architektai. Nors kritikos pasitaikydavo, vis dėlto ar-

13 Šiaurietišką pragmatizmą, kuriame namai yra ne tik funkcionalūs, bet kartu turintys ir individualumo bei žaislingumo, 1947 m. *Architectural Review* apžvalgininkas pavadino „naujuoju empirizmu“.

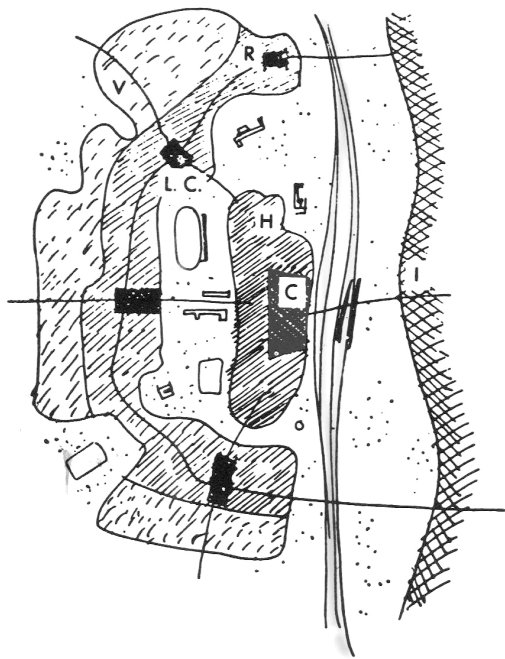
14 Lund 2008: 21.

15 Plačiau žr. *Swedish modernism...* 2010.

16 Rudberg 1998: 127.

1 pav. Stokholmo priemiestis Orsta (28 tūkst. gyventojų, archit. U. Ahrenas, 1943) simbolizuoja švedišką kaimynystės vieneto variantą ir tobulą bendruomenės centrą (archit. E. ir T. Ahlseinai, 1945–1954). Parduotuvės, biblioteka, teatras, restoranas, bendruomeninės laisvalaikio ir savivaldybės patalpos čia sutelktos dviejų aukštų pastatuose, formuojančiuose pusiau uždarą aikštę tarsi didelį jaukų kambarį (Sweden 1998: 119)

2 pav. Stokholmo plėtros generalinio plano priemiesčių koncepcija (S. Markelius, 1945): 8–12 aukštų daugiabučiai (H) komponuojami apie visuomeninį-prekybinį rajono centrą (C), juosiamą žalosios laisvalaikio zonos, už kurios išdėstomi nedideli trijų aukštų daugiabučiai, atskiri arba sublokuoti vienbučiai namai (R, V) ir pirminio aptarnavimo parduotuvės (L.C.) (Sweden 1998: 138)

chitektai, sociologai ir politikai palaikė šį principą, pripažindami jį praktišku ir priimtinu plėtojant naujus gyvenamuosius rajonus. Priimtinas jis pasirodė ir sovietų projektuotojams, pasišovusiems modernizuoti socializmą 1954-aisiais.

Socialiai atsakinga, kultūriškai ir techniškai pažengusi Skandinavijos apgyvendinimo politika bei praktika traukė tokių pačių tikslų siekiančių sovietų dėmesį. Po Stalino mirties pripažinus nepaprastą ekonominį atsilikimą ir 1954–1956 m. Sovietų Sąjungoje paskelbus savitą „gerovės“ programą, kurios propagandiniu pažadu tapo kiekvienos šeimos aprūpinimas atskiru butu, SSRS projektuotojams teko pasinaudoti jau pasiteisinusiais Vakarų Europos šalių techniniais sprendimais. Ryšiai su Vakarais buvo kur kas labiau toleruojami, nors ir kruopščiai ideologiškai kontroliuojami. Vis dėlto, siekiant išspręsti aštrų gyvenamojo ploto trūkumą, nuo pat 1954 m. sovietinių statybininkų, inžinierių ir architektų delegacijos lankėsi gyvenamojoje statyboje pažengusiose Vakarų pasaulio šalyse.

Vienas įdomiausių archyvinų dokumentų, rodantis aktyvų susidomėjimą Vakarų pavyzdžiais (ir liudijantis diplomatiniais kanalais suorganizuotus oficialius „pasikeitimo patirtimi“ vizitus), yra 1957 m. sovietinių statybininkų ir architektų komandiruočių į Vokietijos Federacinę Respubliką ir Skandinavijos šalis ataskaitos, apibendrinančios naujausius gyvenamųjų rajonų architektūros ir statybos laimėjimus šiose šalyse. Šiame šaltinyje mus domins tik į Skandinavijos šalis SSRS Ministrų Tarybos deleguotos aštuonių specialistų grupės ataskaita¹⁷. Sovietų šalies specialistai, vadovaujami „Gosstroj“ (SSRS Valstybinio statybos reikalų komiteto) viršininko V. Kučerėnkos, 1957 m. spalio 4 – lapkričio 5 dienomis aplankė apie 30 naujų gy-

¹⁷ Delegacijos... 1957: 2–28.

3 pav. Pagal naujosios urbanistikos principus pastatytas pavyzdiniu tapęs Stokholmo priemiestis Vällingby (1945–1954). Tikėta, kad skirtinga rajonų kompozicija ir architektūrinė visuomeninių centrų įvairovė sukurs gyvenamojo rajono identitetą (Sweden 1998: 139)

venamųjų rajonų ir daugiau nei 20 naujų visuomeninių bei administracinių pastatų statybų Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje ir Suomijoje. Kartu susipažinta su valstybinių statybos projektavimo organizacijų, gyvenamosios statybos mokslo ir tyrimų institutų, naujausių statybinių medžiagų įmonių darbu ir architektūros parodomis. Delegacija parsigabeno nemažai techninės literatūros (brėžinių, normų, standartų ir gaminių katalogų), fotografijų bei filmuotos medžiagos, kuri, sėkmingai apdorota, buvo spausdinama sovietiniuose architektūriniuose žurnaluose ir knygose.

Kelionės rezultatai visiškai atitiko partijos tikslus dėl gyvenamosios statybos racionalizavimo – spartinimo ir piginimo. Tuos tikslus dar labiau pabrėžia faktas, kad ataskaitoje beveik neminima estetinė lankytojų gyvenamųjų ir visuomeninių pastatų pusė, išskyrus puikiai sutvarkytą aplinką ir želdinius. Planuotojai kur kas labiau gilinosi į sparčias namų statybos technologijas, o planinė kaimynystės vieneto koncepcija buvo tiesiogiai „nusirašyta“ nuo tipiškiausių ir geriausių sovietiniams specialistams pasirodžiusių Vällingby ir Hässelby rajonų Stokholme ir Helsinkio priemiesčio Tapiolos. Projektuojant naujus gyvenamuosius rajonus SSRS pasiūlyta atsisakyti perimetrinio namų išdėstymo kvartale, įdiegti laisvą namų planavimą, išsaugoti natūralų reljefą ir sutvarkyti kraštovaizdį, tarp namų ir važiuojamųjų dalių įrengti žaliasias zonas, o kvartalų viduje – pėsčiųjų takus. Gyvenamųjų namų grupių viduryje numatyta įkomponuoti visuomeninius (bendruomenės) centrus (standartinius 1–2 aukštų prekybos, administracinius ir buitinių paslaugų pastatus), mokyklas ir darželius.

Sovietinio mikrorajono pradžia reikėtų laikyti 1960 m. surengtą tarptautinį (socialistinių šalių) konkursą eksperimentiniam gyvenamajam rajonui suprojektuoti Maskvos

4 pav. Chrestomatinis Vällingby visuomeninio centro (archit. S. Backströmas, L. Reinius ir kt., 1954) vaizdas, XX a. 6-ajame dešimtmetyje spausdintas architektūros ir buities žurnaluose (www.uplandia.se)

pietvakarių zonoje (jį paskatino Vakarų Berlyne matyta naujosios gyvenamosios statybos paroda „Interbau“). Maskvos konkurse, kurio tikslas buvo praktiškai patikrinti ir sunorminti gyvenamojo mikrorajono sudėtinius elementus, greta čekų, vengrų, lenkų, rytų vokiečių ir kitų SSRS projektuotojų komandų pasirodė ir pirmasis lietuvių architektų eksperimentinis projektas, parengtas tuometiniame Lietuvos SSR Miestų ir kaimų projektavimo institute (vėliau Miestprojektas, projekto vyr. architektas Mečislovas Urbelis, vyr. dailininkas Vytautas Brėdikis, 1959–1960). Pasak V. Brėdikio, rengdami projektą lietuvių architektai jau domėjosi anglų ir skandinavų naujaisiais miestais (žinoma, tik iš žurnalų), tačiau projektas nesulaukė pripažinimo. Nepaisant to, akivaizdus susipažinimas su naujoviškais projektais ir maketais buvo pirmasis postūmis moderniosios gyvenamosios urbanistikos link¹⁸.

Lietuvos architektų siekiai

Kalbant apie modernizmo reabilitaciją SSRS vis dėlto reikia turėti omenyje, kad 1954 m. paskelbta modernizacija iš esmės buvo ne architektūrinė, bet statybinė reforma, turėjusi paspartinti statybą. Stilčiau prasme iš pradžių apie modernizmą nekalbėta. Susan Reid yra taikliai pažymėjusi, kad buvo keliamas reikalavimas kurti šiuolaikinius stilius (*sovremennyy stil*)¹⁹, kurio interpretacijai buvo palikta gana daug erdvės. Jaunųjų Lietuvos architektų reakcija į naująją politiką aiškiai matyti 1955 m. spalio 11–15 d. Vilniuje surengtame LSSR Architektų sąjungos II suvažiavime. Būtent čia pirmąkart jie išreiškė opoziciją atvykėlių architektų monopoliui ir kėlė klausimą apie nacionalinius architektūros bruožus: „architektūroje vietinės tradicijas ir nacionalinį charakterį geriausiai galėtų išreikšti vietiniai architektai, vietinės architektūrinės mokyklos atstovai“²⁰.

Čia dera pridurti, kad privalomas stalininės architektūros kanonas Lietuvoje nebuvo sėkmingas nei realizuojant naujus statinius, nei rengiant naujus kadrus. Nepaisant draudimų, besimokantis jaunimas turėjo galimybę pažinti prieškarinio Lietuvos modernistinę architektūrą, o fragmentiškai – ir Vakarų modernizmą. Beveik kiekvienas pokario studijų kartos architektas (Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai, Vytautas Brėdikis, Vytautas Edmundas Čekanauskas, Justinas Šeibokas, Algimantas Mačiulis ir kiti), kalbėdamas apie savo studijų metus, kaip išimtį mini dėstytoją Simoną Ramunį, kuris demonstruodavo užsienietiškus žurnalus, dalijosi žiniomis apie Vakarų naujoves. Tiesa, tos žinios buvo ribotos ir pavienės, tačiau drauge su prieškarinio modernizmo pavyzdžiais formavo natūralų Vakarų architektūros pažinimo troškulį. Tą matė ir Lietuvos sovietinių architektų sąjungos Vilniaus skyriaus vedėjas leningradietis Vsevolodas Vesiolovskis, kuris jau 1949 m. piktinosi, kad iš besimokančio Lietuvos jaunimo „nėra ko tikėtis dėl jų akivaizdaus polinkio į Vakarus“²¹.

Pažymėtina, kad iki chruščiovinio atlydžio šiaurės architektūra nefigūravo lietuvių architektų siekinių žemėlapyje. Prieškariu daugiau orientuotasi į Prancūziją, Italiją ir

18 Interviu su architektu Vytautu Brėdikiu, Vilnius, 2011 08 02, užrašė Marija Drėmaitė. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

19 Reid 2009: 89.

20 V. Nasvyčio pasisakymas LSSR Architektų sąjungos II suvažiavime, 1955 10 11–15. *LLMA*. F. 87. Ap. 1. B. 442. L. 29.

21 В. Весселовский, Архитектурная практика Советской Литвы. 1949 гусежо 10–18 д. (mašinėraštis). *LLMA*. F. 87. Ap. 1. B. 437. L. 24.

Vokietiją²², taigi į naujojo vakarietiško modernizmo paieškas iš esmės leidosi jaunoji architektų karta, auginta jau sovietinių Vilniaus ir Kauno architektūros mokyklų ir turėjusi kitus orientyrus. Maždaug nuo 1955–1957 m. sovietizuotose Lietuvos projektavimo įstaigose įdarbinti jaunosios kartos architektai kėlė nacionalinei moderniajai architektūrai aktualius identiteto, statybos medžiagų, pastatų ryšio su kraštovaizdžiu klausimus²³. Nenorėdami susitapatinti su sąjungine programa jie metaforiškai perkėlė save į kitas „simbolines geografijas“ tiek laiko, tiek vietos prasme²⁴. Vaduojantis iš socrealizmo programos ir siekiant sukurti kitokią nei sovietinė architektūrą, svarbiu įkvėpimo šaltiniu tapo savotiškas architektūros „aukso amžius“, t. y. nepriklausomos Lietuvos modernioji architektūra. Tokiais pirmaisiais pereinamojo laikotarpio iš stalinizmo į modernizmą objektais, kuriuose matyti jaunųjų architektų ieškojimai, reikėtų laikyti Kultūros rūmus Klaipėdoje (Algimantas Mikėnas, 1959) ir Miestų statybos projektavimo instituto rūmus Vilniuje (Eduardas Chlomauskas, 1961). Kita įkvėpimo kryptis – šiuolaikinė Vakarų architektūra, po truputį pažįstama iš užsienio žurnalų. Neįtikėtinas dalykas, bylojantis apie stalininio laikotarpio informacijos kontrolę, yra A. Mačiulio liudijimas, kad broliai Nasvyčiai pirmą kartą apie žymųjį Le Corbusier išgirdo tik 1952 m. Maskvoje, jau projektuodami Lietuvos paviljono (Visasąjunginėje žemės ūkio pasiekimų parodoje) interjerus²⁵. A. Nasvytis į Maskvą pasikviesdavo savo kolegas V. E. Čekanauską ir V. Brėdikį, kurie, gavę leidimą į Lenino bibliotekos „specfondus“, vakarais kopijuodavo ir į Lietuvą atveždavo išstisus toms medžiagos apie šiuolaikinę Vakarų architektūrą. „Tas irgi turėjo įtakos mūsų mąstymui“, – prisimena J. Šeibokas²⁶. Lietuviškosios architektūros mokyklos šaukliu laikomas „Neringos“ kavinės interjeras (pradėtas 1956 m., užbaigtas 1959 m., archit. A. ir V. Nasvyčiai), gerokai persmelktas nacionalinio romantizmo ženklų ir užsienio žurnaluose matytų A. Aalto architektūros detalių, bene geriausiai įkūnija modernias nacionalinio stiliaus paieškas ir lietuviškojo modernizmo startą.

Pirmosios Lietuvos architektų kelionės į Vakarus ir jų atgarsiai

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje, išaugus turistinių kelionių galimybėms bei mainų programoms su užsienio šalimis, SSRS Architektų sąjunga pradėjo rengti komandiruotes ir į kapitalistines valstybes, į kurias įtraukdavo po keletą narių iš sovietinių respublikų. Palankus SSRS požiūris į Skandinaviją, draugiški ryšiai su Suomija ir Švedija, pastarųjų pažanga gyvenamojoje statyboje ir palanki Baltijos šalių kaimyninė geografinė padėtis lėmė, kad minėtosios šiaurės šalys tapo Lietuvos modernistų orientyrais, o Suomija – bene dažniausia Lietuvos architektų užsienio komandiruočių vieta.

Pirmojoje tokioje komandiruotėje į Suomiją 1959 m. birželį drauge su latvių, estų ir Leningrado architektais dalyvavo ir keli lietuviai: architektai V. E. Čekanauskas, Vytautas Balčiūnas, Algimantas Sprindys, Vilniaus miesto vyr. architektas (valdininkas) Vladislovas Mikučianis, architektūros mokslo atstovas Jonas Minkevičius (5 pav.). Nors archyve

22 Kančienė 1996: 55–59.

23 LTSR Architektų sąjungos ataskaitinio susirinkimo medžiaga, 1958. *LLMA*. F. 87. Ap. 1. B. 227. L. 30–50.

24 Simbolinių geografijų teoriją, kaip įsivaizduojamą užsienį socialistinėje erdvėje, išplėtojo istorikas György Péteri (Péteri 2010: 2).

25 Mačiulis 2008: 66.

26 Interviu su architektu Justinu Šeiboku, 2010 05 18, užrašė Gabrielė Nemeikaitė.

5 pav. V. E. Čekanauskas architektui Aarne Erviui (pirmas iš kairės) Tapioloje įteikia M. Bulakos *Vilniaus piešinių albumą* (1959) (*Asmeninis V. E. Čekanausko archyvas*)

butus, taip pat žymiausių Suomijos modernistų projektuotus statinius – Turku universitetą (A. Ervis, 1956–1959), Juvaskiulos pedagoginį universitetą (A. Aalto, 1950), Sainatsialo rotušę (A. Aalto, 1950–1952) (7, 8 pav.), Helsinkio olimpinį stadioną (Y. Lindgrenas, T. Jänttis, 1934–1952) ir žymiausių to meto Helsinkio priemiestį Tapiolą (6 pav.). 1959 m. architektams buvo surengtas susitikimas su jo centro autoriumi Arne Erviu, vėliau – vizitas į A. Aalto biurą (tiesa, pats maestro tuo metu buvo išvykęs). Visų kelionių metu aplankyti Aalto projektuoti Darbininkų kultūros namai (1955–1958) ir Socialinio draudimo įstaiga (1952–1956) Helsinkyje. Labai panašiu maršrutu 1964 m. keliavo Lietuvos statybininkai, tarp kurių pateko ir architektai V. Brėdikis bei Zigmas Liandzbergis²⁹. Tik šį kartą vietoje Juvaskiulos buvo aplankytas Tampėrės miestas (ir Lenino muziejus jame). Iš pastarojo maršruto kodo „Turas Nr. 1“ galima spręsti, kad suomių kelionių agentūros jau visiškai specializavosi, eksponuodamos moderniąją šalies architektūrą tarybiniais specialistams.

Į specializuotas turistines keliones buvo galima patekti tik per centrinės organizacijos Maskvoje, o vėliau jau ir per vietines kūrybines organizacijas, suderinus su sąjunginėmis. Dažniausiai jas inicijuodavo SSRS Architektų sąjunga per Valstybinį SSRS MT komitetą kultūriniais ryšiams su užsienio šalimis. Viename tokiame dokumente³⁰, adresuotame LKP sekretoriui B. V. Popovui, pranešama, kad pagal 1963 m. planą Lietuvos architektų sąjungai yra skirti šie keliai: į Bulgariją – 5, į Lenkiją – 4, į Suomiją – 3, į Kubą – 2. Kandidatų atrankos kriterijai buvo itin griežti, o kelionių metu visuomet lydėjo KGB aparato darbuotojai (didžiausia „Inturisto“ gidai). Archyviniai šaltiniai rodo, kad vietinių organizacijų nariai galėjo patys rašyti pareiškimus kelionėms į organizuojamas ekskursijas. Daugiausia pageidauta vykti į kapitalistines šalis: 1961 m. G. Izraelis pageidavo išvykti į Norvegiją arba Suomiją, J. Šeibokas, V. ir A. Nasvyčiai – į

nėra duomenų apie šią kelionę, tačiau ji yra giliai įsirežusi dalyvių atmintyje, kuria šiame tyrime tenka neretai pasiremti. 1960 m. jau apie 30-iai Lietuvos architektų (tarp jų Algimantas Mačiulis, A. ir V. Nasvyčiai, A. Spelskis, A. Lėckas, A. Kybrancas, M. Urbelis, J. Makariūnas ir kiti) buvo surengta ekskursija į Suomiją²⁷. 1961 m. architektų kelionė, kurioje dalyvavo architektas J. Šeibokas, vėl vyko panašiu maršrutu, kurį galima atkurti pagal V. E. Čekanausko asmeniniame archyve išlikusį pirmosios kelionės aprašą²⁸. Apie dešimt dienų trukusios ekskursijos metu dalyviai aplankė kelis plytų ir medžio apdirbimo fabrikus, naujus gyvenamuosius rajonus ir atskirus daugiaaukščius namus bei

27 Mačiulis 2011: 39.

28 Програма пребывания группы советских архитекторов в Финляндии с 9/6 по 19/6 (be datos). *Asmeninis V. E. Čekanausko archyvas*. Dokumentas be datos, tačiau gretinant architekto atsiminimus, kad kelionė vyko vasarą, ir dokumente nurodytą birželio mėnesį, galima daryti išvadą, kad tai yra būtent pirmosios kelionės maršrutas.

29 Програма поездки в Финляндию, Тур No. 1, 9 дней, 1964. *Asmeninis V. Brėdikio archyvas*.

30 Lietuvos draugijos kultūriniais ryšiams su užsienio šalimis laiškas, 1963. *LYA*. F. 1771. Ap. 231. B. 21. L. 9.

6 pav. Helsinkio priemiestis-sodas Tapiola 15 tūkst. gyventojų (generalinio projekto aut. P. Ahola) buvo suprojektuotas ir pastatytas kaip „socialiai teisingos gyvenamosios aplinkos moderniam žmogui pavyzdys, kurioje ryšys tarp žmogaus ir gamtos neturėtų nutrūkti“. Sudarytas iš įvairių tipų gyvenamųjų namų grupių su bendruomenės centrais, mokyklomis ir darželiais, kuriuos projektavo žymūs Suomijos architektai, ir moderniu visuomeniniu centru (A. Ervis, 1954–1961) jis paliko neišdildomą įspūdį Lietuvos architektams (*Exhibition of Finnish Architecture* 1975).

7, 8 pav. Lietuvos architektų aplankyta Alvaro Aalto suprojektuota Sainatsialo rotušė netoli Juvaskiuolos (1950–1952) bene geriausiai įkūnija raudonųjų plytų ir medžio derinį bei būdingą kompozicinę priemonę – interjero ir eksterjero ryšį, kai pagrindinė vidaus erdvė (salė arba auditorija) eksterjere tampa originaliu pastate vyraujančiu tūriu (eksterjeras ir interjeras, A. Aderklinto, S. Anderssono ir S. Farsio nuotr., 2011; www.out-of-office.se)

Norvegiją arba Šveicariją, V. Čekanauskas – į Švediją ar Norvegiją, inžinierius Česlovas Gerliakas – į Švediją arba Prancūziją³¹. Prašymuose vyraujančios Skandinavijos šalys rodo, kad architektus domino jų naujoviška architektūra, be to, realią išvykimo galimybę užtikrino palankūs SSRS kultūriniai ryšiai su šiomis šalimis.

Šis palankumas akivaizdus ir to meto spaudoje. Pagrindiniame profesiniame periodiniame leidinyje *Statyba ir architektūra* greta reportažų apie socialistines valstybes nuo 1961 m. skelbiami įspūdžiai iš kelionių išimtinai po Suomiją ir Švediją. Oficialiam požiūriui atstovaujančio Jono Minkevičiaus straipsnyje „Nacionalinės išraiškos ieškojimai užsienio architektūroje“ dar netrūksta ideologinio priešiško vakarų modernizmui, per kurio „trūkumus“ (t. y. formalistines tendencijas, niveliuojančias architektūrą) kaip teigiamas bruožas pateikiami nacionalinės architektūros ieškojimai. Suomija čia pristatoma kaip sektinas pavyzdys: „Iš daugelio šiaurinės Europos šalių ypatingu santūrumu ir nacionaliniu savitumu pasižymi suomių architektūra. Nežiūrint į tai, kad dauguma pastatų statoma pagal individualius projektus, juos visus jungia architektų kūrybinio metodo bendrumas, atsargus ir rūpestingas požiūris į gamtą, peizažą. Suomių architektūroje nemėgstama madingo formalizmo, nesivaikoma efektų, mechaniško kurių nors tradicinių architektūros motyvų panaudojimo. <...> saikingą ir ekonomišką kompozicinių priemonių naudojimą, racionalų paprastumą ir organišką ryšį su gamta galima laikyti nacionaliniais naujosios suomių architektūros bruožais, kurie savo šaknimis siekia liaudies statybos principus“³². Be jokios abejonės, J. Minkevičiaus tekstas yra gryniausias to meto oficialaus požiūrio pavyzdys, kuris rodo, kad ne tik stalininėje architektūroje buvo aktualizuojamas „socialistinio turinio ir nacionalinės formos“ suderinimas. Nacionalinių bruožų svarba išliko ir poreforminėje oficialiojoje retorikoje, ypač kuriant humaniško socialistinio modernizmo (priešingo šaltam Vakarų formalizmui) įvaizdį. Šiuo atveju viešai propaguojamus dalykus jauni Lietuvos architektai galėjo nesunkiai pritaikyti savo tikslui – nacionaliniui savitumui sovietinėje aplinkoje – ir kurti savitą architektūrą moderniomis priemonėmis.

Savo kelionės įspūdžius aprašę architektai A. Mačiulis („Apie suomių architektūrą“³³), Nijolė Bučiūtė („Naujosios suomių architektūros bruožai“³⁴) visų pirma išryškina aplinkos ir architektūros darną, natūralių vietinių medžiagų racionalų naudojimą: „Sugebama ne tik prisitaikyti prie konkrečių [gamtos] sąlygų, bet jas pajungti pagrindinei architektūrinei minčiai išvystyti tiek gyvenamųjų bei visuomeninių pastatų kompleksuose, tiek atskirų pastatų tūriuose“³⁵. Kituose straipsniuose irgi pabrėžiamas puikus reljefo panaudojimas ir natūralios gamtos išsaugojimas Švedijos priemiestyje Vällingby ir ypač Suomijos mieste-sode Tapioloje³⁶. Informatyviai, palankiai, o vietomis netgi pakiliai apie Suomijos ir Švedijos statybų praktiką atsiliepia ten viešę statybininkai ir inžinieriai³⁷. Šiose publikacijose beveik sutartinai aukštinami Suomijos ir Švedijos statybos bei projektavimo laimėjimai, pastatų naujoviškumas, kokybė, funkcionalumas, ekonomiškumas, logiškas medžiagų panaudojimas bei santykis su gamta.

31 Asmenų, pageidaujančių išvykti į užsienio turistines keliones, sąrašai, anketos, pareiškimai, charakteristikos. *LLMA*. F. 87. Ap. 1. B. 351. L. 57, 86, 94, 98, 95, 106.

32 Minkevičius 1961: 9–12.

33 Mačiulis 1961: 20–23.

34 Bučiūtė 1964: 21–23.

35 Bučiūtė 1964: 21.

36 Barkauskas 1968: 28–29; Miestų žalieji plotai... 1968: 13–14.

37 Sargelis 1964: 27–28; Statybos metodai Švedijoje 1961: 23–26; Matijošius 1965: 10–11.

Itin palankūs ir emocingi yra architektų atsiminimai. Interviu metu ne vienas jų mini Suomiją kaip moderniosios architektūros simbolį, padariusį įtaką tolesnei jų kūrybai. Broliai A. ir V. Nasvyčiai teigė „artimą suomių šiaurietišką mąstymą, suvokiamą per Ervio, Aalto bei kitų darbus“³⁸, J. Šeibokas sakė, kad „betarpiškas susidūrimas su naująja Suomijos architektūra buvo esminis kūrybinis lūžis, mes visiškai kitaip pradėjom projektuot“³⁹, V. E. Čekanauskas apie kelionę pasakojo kaip apie neišdildomą įspūdį palikusį įvykį, kurios metu apsilankymas A. Aalto biure, artimesnė pažintis su suomių architektūra, Tapiolos priemiesčiu bei susitikimas su jo architektu Erviu buvo nenusakomi⁴⁰. V. Brėdikis prisimena: „Turėjau savo metafizinę versiją, tačiau tikrovė pasirodė kitokia. Neįprastos architektūros pastatai ir sutvarkyta aplinka. Paprasti ir natūraliai bendraujantys žmonės. Gera humaniška architektūra. Meistriškumas suderinant pastatą su gamta“⁴¹.

Bene visi mini didžiausią įspūdį palikusią A. Aalto architektūrą: „logiškumas ir racionalumas, organiškumas ir paprastumas – visos tos savybės, kurios charakterizuoja šių dienų suomių architektūrą ir kurios prigijo vien Alvaro Aalto darbo ir jo didžiulio autoriteto dėka“⁴²; gamtos ir pastatų darną: „suomiai savo kūrybinį metodą taip charakterizuoja: ‘mes ne statome namus, bet užstatome namais gamtą’“⁴³; mišrią gyvenamųjų namų tipologiją: „daugiaaukščiai namai buvo išdėstyti atvirose teritorijose arba aukščiausiose reljefo vietose, o dviejų aukštų sublokuoti namai ir vieno aukšto kotedžai pastatyti miško masivo pakraščiuose“⁴⁴. Pabrėžiamas meistriškas modernių ir natūralių medžiagų derinimas konstrukcijose ir apdailoje, puikių proporcijų, ekonomiškai suplanuoti, išraiškingų fasadų namai, įdomūs visuomeniniai centrai, aukšta statybos kokybė ir aplinkos sutvarkymas.

Apibendrinus pirmųjų kelionių įspūdžius, galima susidaryti vaizdą, kad šiaurės architektūros bruožus lietuvių architektai suvokė visų pirma pagal *genius loci* principus: rūšių gamtos sąlygų padiktuotą racionalų paprastumą ir organišką ryšį su gamta, drąsų tradicinių medžiagų (medžio, akmens, plytų) derinimą su moderniomis konstrukcijomis (betonu, stiklu, metalu), medinių ir mūrinių konstrukcijų išryškinimą (bet neužmaskavimą) tiek išorėje, tiek interjere ir visą A. Aalto kūrybą. Įdomu, kad kai po dvidešimties metų, 1983 m., architektai profesionalai pabandė apibūdinti naujosios Lietuvos architektūros ypatumus, jie minėjo tokius bruožus: formų subtilumą, paprastumą bei saikingumą; žmogišką mastelį; didingumo, grandioziškumo vengimą; ryšį su gamta ir gretimų statinių paisymą⁴⁵.

Šiaurės modernizmo atspindžiai Lietuvos architektūroje

Architektai pripažįsta, kad po kelionių keitėsi jų projektuojamų objektų medžiagos, planavimas ir komponavimas gamtiniame kontekste. Pasak jų, pirmieji šiaurietiškos architektūros inspiruoti objektai Vilniuje buvo *kitokie*: pavyzdžiui, pagal J. Šeiboko projektą 1961 m. Vilniuje įrengtos gėlių parduotuvės interjeras, anot E. N. Bučiūtės, tapo įvykiu

38 Mačiulis 2007: 102.

39 Interviu su architektu Justinu Šeiboku, 2010 05 18, užrašė Gabrielė Nemeikaitė.

40 Interviu su architektu Vytautu Edmundu Čekanausku, 2006 12 11, užrašė Marija Drėmaitė. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

41 Interviu su Vytautu Brėdikiu, Vilnius, 2011 08 02, užrašė Marija Drėmaitė. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

42 Gūzas 1965: 34.

43 Mačiulis 1961: 23.

44 Miestų žalieji plotai... 1968: 14.

45 Vanagas 1983: 5.

to meto architektūroje – savotišku požiūriu į architektūrą lūžiu. Autorė pabrėžė naujo erdvės supratimo realizavimą, nestereotipinį spalvų derinį ir šviesos žaismą⁴⁶. Projekto autorius teigė, jog kuriant aptariamą objektą buvo pasinaudota Suomijos architektūros pavyzdžiais, ir būtent tai maloniai stebindavo parduotuvės lankytojus⁴⁷.

Bene akivaizdžiausias šiaurietiško modernizmo suvokimo ir įgyvendinimo Lietuvos architektūroje pavyzdys – **Kompozitorių sąjungos pastatas su gyvenamųjų namų kompleksu** Žvėryne (Vytautas Edmundas Čekanauskas, 1960–1966). Jį galima laikyti pirmuoju ryškiu kompleksiniu objektu, kuriame sukurta naujoviško komponavimo, tipologijos, medžiagų ir konstrukcijų sprendimų, vidaus planavimo bei interjero harmonija. Objektas įdomus ir savo socialine kilme, kadangi yra individualiai suprojektuotas gyvenamųjų namų kvartalas, kuris įsibėgėjančios visuotinės masinės surenkamosios gyvenamosios statybos kontekste tampa išskirtinis.

Ieškant atsakymo į klausimą, kaip galėjo atsirasti toks kompleksas, pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į pakankamai privilegijuotą kūrybinių organizacijų padėtį sovietinėje sistemoje, kuri atsispindėjo ir apgyvendinimo sprendimuose. Jau nuo 1953 m. naujai projektuojamuose Vilniaus ir Kauno namuose buvo leidžiama dailininkams ir skulptoriams įrengti kūrybines dirbtuves su gyvenamaisiais butais prie jų. Vėliau ir kitų kūrybinių organizacijų nariai galėjo pretenduoti į didesnę nei nustatytas gyvenamąjį plotą, motyvuodami kūrybinių dirbtuvių ar kūrybinio kambario poreikiu. Tokių organizacijų nariai, susibūrę į kooperatyvą, turėjo teisę gauti sklypą namo (namų) statybai, o tiriamuoju atveju, atsižvelgiant į specialią statinių paskirtį, buvo išduotas Statybos reikalų komiteto leidimas individualiam projektavimui⁴⁸. Individualus gyvenamųjų namų projektavimas tuo metu (1959) jau buvo pakankamai išskirtinis dalykas, ypač Vilniaus mieste, kadangi, prasidėjus masinei statybos industrializacijai, nuo 1958 m. Vilniuje ir Kaune individualių namų statyba kurį laiką buvo uždrausta, o daugiabučiai privalomai statomi pagal tipinius projektus.

Pasak kompozitoriaus Vytauto Laurušo, Kompozitorių sąjungos būstinės ir gyvenamųjų namų komplekso statybą inicijavo tuometinis kompozitorių sąjungos pirmininkas Julius Juzeliūnas, o V. Laurušas ir jo brolis Ignas Laurušas, tuo metu užėmęs Vilniaus miesto vyr. dailininko pareigas, pasiūlė panaudoti tuščią „sklypą prie pliažo“, kurį buvo nužiūrėję, kadangi gyveno netoliese⁴⁹. Sklypą pavyko gauti suderinus su miesto vyr. architektu Vladislavu Mikučianiu. I. Laurušas padėjo suformuluoti ir mažaaukščio užstatymo idėją, siekdamas apsaugoti šį Žvėryno kampelį nuo tipinio penkiaaukščio namo (tokie namai jau buvo suprojektuoti greta esančiame sklype). Priėmus sprendimą, 1959 m. Miestų statybos projektavimo institute buvo paskelbtas konkursas 16-ai vieno buto gyvenamųjų namų ir koncertų-perklausų salės pastatui. Konkurso laimėtojų – jaunų architektų V. E. Čekanausko ir V. Brėdikio – projektas buvo ne tik naujoviškas, bet ir turėjo ryškų skandinaviską prieskonį⁵⁰. Architektas V. E. Čekanauskas sako, kad pagrindinė sublokuotų kotedžų su

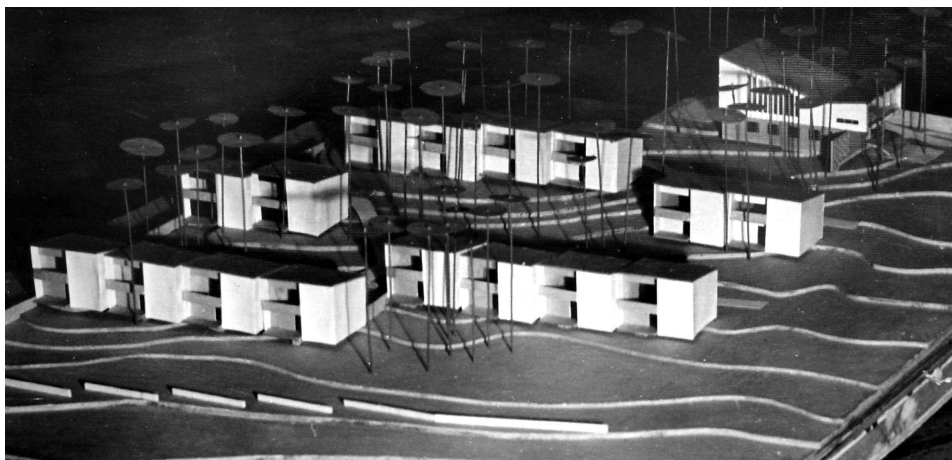
46 Bučiūtė 1999: 28.

47 Interviu su architektu Justinu Šeiboku, 2010 05 18, užrašė Gabrielė Nemeikaitė.

48 Lietuvos TSR Kompozitorių sąjungos gyvenamas ir kūrybinis kvartalas Vilniuje (perklausų salė), projektas, 1960. *VAA*. F. 1036. Ap. 11. B. 228. L. 2.

49 Interviu su V. Brėdikiu, 2011 10 13, užrašė Marija Drėmaitė. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

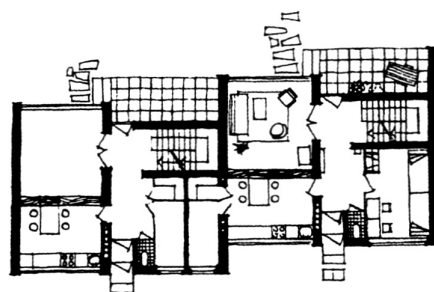
50 Lietuvos TSR Kompozitorių sąjungos gyvenamas ir kūrybinis kvartalas Vilniuje (perklausų salė), projektas, 1960. *VAA*. F. 1036. Ap. 11. B. 228. L. 2.

butais per du aukštus idėja jau buvo sumanyta, tačiau 1959 m. kelionė į Suomiją padėjo apsispręsti dėl pastatų medžiagų, visų pirma tradicinių ir natūralių, prieinamų ir Lietuvoje, panaudojimo, pastatų įkomponavimo reljefe ir pušyno išsaugojimo (9, 10 pav.). Šių gyvenamųjų namų architektūra išties turi nemažai sąsajų su K. ir H. Sirenų suprojektuota blokuotų dviejų aukštų namų grupe Tapioloje, Kontio gatvėje (1955).

Kaip ir Suomijoje, butai Žvėryne buvo labai ekonomiškai ir įrengti paprastai, bet funkcionaliai. V. E. Čekanauskas pasakoja, kad negalėjo viršyti tuo metu nustatyto gyvenamojo ploto normos, tačiau: „aš ant koridoriaus išlošiau – jis gavosi kaip holas su laiptais, dar rūšelį tokį didelį padarėm“. Visus šiuos nestandartinius ar normatyvus viršijančius sprendimus padėdavo suderinti J. Juzeliūnas. Toks individualumas, naujoji viskas buto planavimas ir terasos prie namų neabejotinai liudijo aukštesnės kokybės būsto standartą (11, 12 pav.).

Jei gyvenamųjų namų komplekse architektas privalėjo griežtai laikytis gyvenamojo ploto normatyvų, tai Kompozitorių sąjungos pastate galima matyti jautriai ir nuosekliai perteiktą susižavėjimą Suomijos ir ypač A. Aalto architektūra. Išorėje modernų pastato siluetą formuoja madingas 5-ojo dešimtmečio

9 pav. Kompozitorių sąjungos pastato ir gyvenamojo komplekso maketas, 1959. Tai, kad sublokuoti namai niekada nebuvo populiarūs Lietuvoje, rodo jų išskirtinumą ir ryšį su vakarietišku modernizmu, kur toks namų tipas prieškarui ir po karo buvo labai populiarus (VAA. F. 1036. Ap. 11. B. 228)

10 pav. Dviejų tipų butuose (trijų kambarių 55 m² ploto ir keturių kambarių 66 m² ploto) du arba trys gyvenamieji kambariai, kūrybinis kambarys, virtuvė, sandėlis ir sanmazgai yra išdėstyti dviejuose aukštuose. Rūsijoje numatyta skalbykla, džiovinimo patalpa ir sandėlis. I ir II aukšto planai (VAA. F. 1036. Ap. 11. B. 228)

11, 12 pav. Suomijoje matytų gyvenamųjų namų įtaka akivaizdi fasadų kompozicijoje, medžiagose ir tokiuose elementuose, kaip įmontuoti baldai, terasos, lėkštas vienslaidis stogas, karkasinis sienų užpildas po palangėmis su apkaltais lentelėmis, atrinktos silikatinės plytos su rievėtomis siūlėmis, obliuotomis dažytais lentelėmis apkalta palangė, XX a. 7 deš. (*Asmeninis V. E. Čekanausko archyvas*)

13, 14 pav. Kompozitorių sąjungos pastato eksterjere ir interjere naujoviškai panaudotos įvairios vietinės medžiagos, XX a. 7 deš. (*Asmeninis V. E. Čekanausko archyvas*)

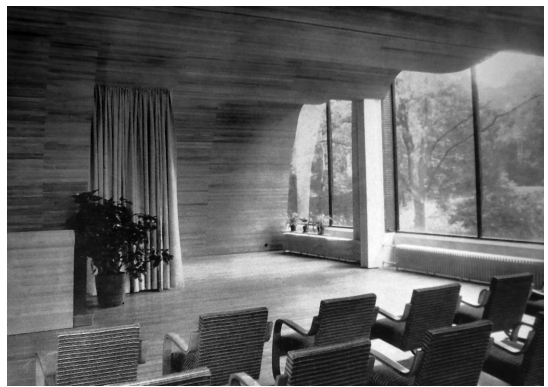
tarptautinio modernizmo elementas – monolitinio gelžbetonio peteliškės formos stogas, o sienų apdailai panaudotas ištisas šiaurietiškas medžiagų arsenalas – medžio, apdailos raudonųjų plytų ir dekoratyvinio tinko kombinacija. Nedideliame pastate sumaniai išdėstyta patalpa jungia holą su atvirais mediniais laiptais. Interjere gausu suomių regionalizmui būdingų motyvų: siaurų, vertikalų lentelių apdaila, netinkuotų raudonųjų plytų mūras, monumentalus mūrinis židinis, specialiai pagaminti variniai burbulo formos šviestuvai, medinės perklausų salės lubos ir dideli pirmojo bei antrojo aukšto langai, jungiantys interjerą su eksterjeru (13–16 pav.). Dar viena detalė, rodanti architekto dėmesį interjerui: „aš net žmonos kaktusus nešiau, kad tam stiliui pritiktų. Tokią didelę gėlę iš projektavimo instituto rūbininkės nupirkau ir nunešiau, pakabinau“⁵¹.

Žvelgiant į Kompozitorių sąjungos kompleksą galima sakyti, kad jame įgyvendintas ne tik emocinis, bet ir socialinis moder-

⁵¹ Interviu su Vytautu Edmundu Čekanausku, 2006 12 11, užrašė Marija Drėmaitė. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

niosios skandinaviškos architektūros veiksnys, kurį liudija funkcionalus vidaus erdvių planavimas ir individualios gyvenamosios erdvės sukūrimas. Šį veiksnį neabejotinai formavo tiesioginė pažintis su Suomijos architektūra. Dėl unikalios tipologijos ir vientisos architektūrinės išraiškos kompleksą galima laikyti išskirtiniu visos sąjungos (įskaitant ir Estiją) mastu. Lietuvoje toks objekto įkomponavimas į gamtinę aplinką ir vietinių medžiagų parinkimas pradėtas traktuoti kaip savitos nacionalinės architektūros išraiška. Vis dėlto ne šis individualizuotas kompleksas, bet 40 tūkst. žmonių skirtas masinės gyvenamosios statybos rajonas **Lazdynai** sulaukė visuotinio sąjunginio įvertinimo ir aukščiausiojo to meto rango apdovanojimo – Lenino ordino (1974).

Kalbant apie šiaurietišką įtaką Lazdynams (archit. V. E. Čekanauskas, V. Brėdikis, projektas 1963 m., korektūra 1966 m., pradėtas statyti 1969 m.)⁵² ir rajono išskirtinumą SSRS mastu, reikia pabrėžti, kad tai buvo iš tiesų pirmasis kalvotame reljefe ir natūraliame pušyne pastatytas surenkamųjų stambiaplokščių namų rajonas, pasižymėjęs naujais namų tipais, kuriame kruopščiai įgyvendinti „kaimynystės vieneto“ principai. Čia galima įžvelgti ne tik suomiškas, bet ir švediško planavimo idėjas. Tą patvirtina ir projekto autorius V. Čekanauskas: „čia ne tik suomiška įtaka, bet ir Švediška – *Vällingby*, *Farsta*, po to anglų *Roehampton*, po to prancūzų Tulūzos *Le Mirail* kvartalas“⁵³. Iš V. Brėdikio atsiminimų taip pat aiškėja, kad tiek projektuojant Lazdynus, tiek jų pirmtaką Burbiškes, visų pirma naudotasi tarptautiniuose architektūros žurnaluose matytais naujųjų Stokholmo priemiesčių pavyzdžiais⁵⁴. Nors Burbiškės (pirmasis modernaus gyvenamojo rajono, skirta 30 tūkst. žmonių pietinėje Vilniaus dalyje, projektas, archit. V. E. Čekanauskas, V. Brėdikis, J. Makariūnas, A. ir V. Nasvyčiai, 1961–1962 m.)⁵⁵ niekada nebuvo pastatytos, jų projektas

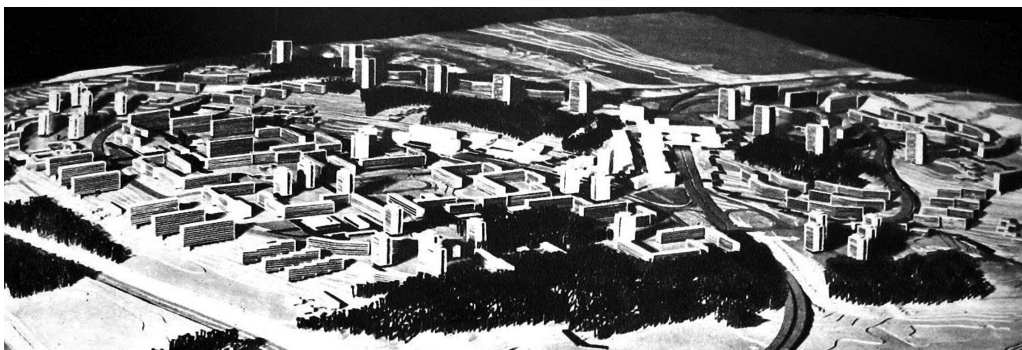
15, 16 pav. Salės interjere galinės sienos viršaus ir lubų apkalimas lenktą formą sudarančiomis obliuotomis lentelėmis yra identiškas A. Aalto suprojektuotai Vyborgo (Viipuri) bibliotekos (1935) paskaitų salei, kurioje taip pat daug dėmesio buvo skirta lubų akustinėms savybėms, XX a. 7 deš. (*Asmeninis V. E. Čekanausko archyvas; Exhibition of Finnish Architecture 1975*)

52 Lazdynų gyvenamojo rajono trečiojo mikrorajono užstatymo projektas, 1970. *VAA*. F. 1036. Ap. 11. B. 669.

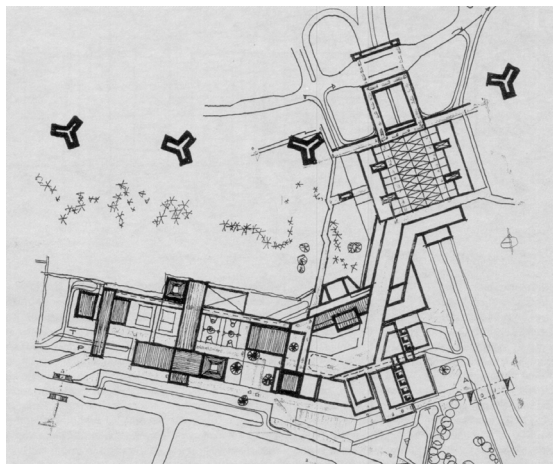
53 Interviu su V. E. Čekanausku, 2006 12 11. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

54 Interviu su Brėdikiu, 2011 08 02. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

55 Burbiškių gyvenamojo rajono detalaus išplanavimo projektas Vilniaus mieste, MSPI, 1962. *VAA*. F. 1036. Ap. 11. B. 234. Plačiau apie Burbiškių projektą žr. Drėmaitė 2011.

17 pav. Lazdynų gyvenamojo rajono makete (1964) matyti visi modernaus urbanistinio planavimo elementai: pirminio aptarnavimo centrai (maisto ir būtiniausių prekių parduotuvės), stambus sporto, laisvalaikio ir parodų centras, pagrindinė susisiekimo su miesto centru magistralė, vaikų daželiai-lopšeliai, vidurinės mokyklos, mikrorajonų visuomeniniai-prekybiniai centrai, pagrindinis rajono visuomeninis kultūros-prekybos centras, pėsčiųjų alėjos ir išsaugoti miškelių masyvai

18 pav. Lazdynų visuomeninio centro projektas (archit. Č. Mazūras), akivaizdžiai panašus į Vällingby rajono centrą, kuris įrengtas ant platformos, paklotos virš metro linijos (*Asmeninis Č. Mazūro archyvas*)

suvaicino reikšmingą vaidmenį Lietuvos moderniosios gyvenamosios urbanistikos istorijoje ir atskleidžia akivaizdžias paraleles su pavyzdiniu Stokholmo priemiesčiu Vällingby, kuris tuo metu buvo bene ryškiausias Švedijos miestų planavimo pavyzdys (2, 3 pav.). 1945 m. S. Markelius, rengdamas Stokholmo generalinį planą, miesto plėtrą į naujas šiaurės-vakarų teritorijas įsivaizdavo kaip ant pagrindinės susisiekimo magistralės (metro linijos) suvertą vėrinį gyvenamųjų rajonų, suplanuotų pagal kaimynystės vieneto principus. Lazdynai, panašiai kaip ir Stokholmo generalinio plano priemiesčiai, buvo tik viena Vilniaus miesto plėtros, numatytos vakarų kryptimi, dalis, kuri tarsi karoliukas buvo užverta ant pagrindinės susisiekimo magistralės – Kosmonautų prospekto.

Laikantis naujosios urbanistikos principų, ši magistralė buvo izoliuota nuo gyvenamojo rajono, o vietiniam susisiekimui nutiesta žiedinė Architektų gatvė, aplink kurią išdėstyti gyvenamieji namai. Vidinis susisiekimas (kaip Vällingby ir Tapioloje) suplanuotas pagalbinėmis gatvėmis, privažiavimais į namų kiemus ir pėsčiųjų alėjomis. Atidžiau žvelgiant į pėsčiųjų alėjų sistemą, galima pamatyti, kad joje trūksta pagrindinės jungiamosios grandies, tai yra jungties tarp abiejų Lazdynų dalių, perskirtų Kosmonautų prospektu (17 pav.). Ta trūkstama grandis yra aiškiai matoma generaliniame plane – tai neįgyvendintas naujoviškos konstrukcijos visuomeninis, kultūrinis ir prekybinis viso rajono centras, „pakabintas“ virš magistralės (18 pav.)⁵⁶. Pasak

⁵⁶ Drėmaitė 2001: 81–83.

19 pav. I mikrorajono visuomeninis centras su prekybos centru „Erfurtas“, kurio tipinį projektą koregavo archit. Č. Mazūras. Aikštėje su baseinu pastatyta Lazdynų simboliu tapusi Teodoro Valaičio skulptūra „Vėtrungė“, 1975 (*Asmeninis V. E. Čekanausko archyvas*)

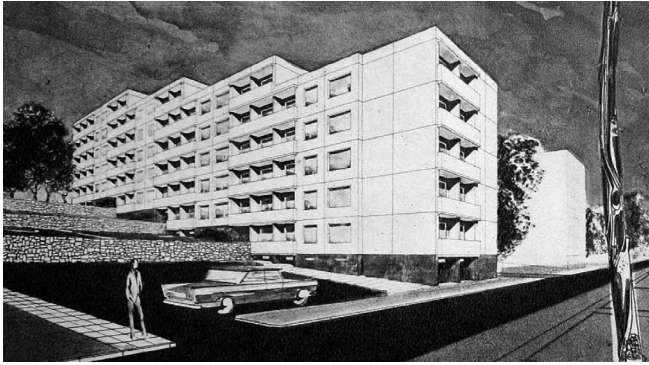
projekto autoriaus Č. Mazūro, šio centro įgyvendinimui, nukeltam į darbų eiliškumo pabaigą, pritrūko lėšų, todėl iš viso ambicingo projekto buvo pastatyti tik keli pavieniai pastatai: kino teatras „Lazdynai“ (archit. Č. Mazūras), plaukimo baseinas (archit. E. Stasiulis) ir poliklinika⁵⁷.

Skandinaviška bendruomenės centro svarba Lazdynuose pasireiškė architektų siekiu kurti įvairesnę mikrorajonų centrų architektūrą. Nors pastaruosius reikėjo statyti pagal tipinius projektus, tačiau architektų ambicijos padėjo išvengti monotonijos ir drauge su skulptūros ir miesto dizaino elementais sukurti individualias vietas (19 pav.). Čia išsiskyrė ir specialiai Lazdynams jauno architekto Č. Mazūro suprojektuota naujo tipo terasomis išdėstyta mokykla, kurios kompozicija ir medžiagos išduoda šiaurietišką įtaką: gelžbetonio ir raudonųjų plytų mūro derinys, interjere išryškintos plytų mūro sienos, atviros, ryškiomis spalvomis nudažytos konstrukcijos, platūs centriniai laiptai – tuo metu tai buvo architektūrinės naujovės.

Dar vienas svarbus Lazdynų aspektas, būdingas skandinaviškiems priemiesčiams, – siekis specialiai šiam rajonui suprojektuoti pagerintų gyvenamųjų namų seriją ir pritaikyti ją statybai sudėtingame reljefe. V. E. Čekanausko ir V. Brėdikio iniciatyva tokia idėja buvo keliamą dar Burbiškių projekte, kai, susiklosčius glaudžiam bendradarbiavimui tarp urbanistų ir tipinio projektavimo skyriaus architektų, buvo parengti pirmieji eksperimentiniai projektai. Tačiau tik Lazdynams buvo suprojektuota ir patvirtinta patobulintų 5, 9 ir 12-os aukštų surenkamųjų stambiaplokščių gyvenamųjų namų serija, skirta statybai Lietuvoje (serija 1–464–LI, archit. Bronius Krūminis, Algimantas Umbrasas, Vidas Sargelis, Vaclovas Zubrus, 1963–1969)⁵⁸. Tiesa, čia socialinė skandinaviška apgyvendinimo programa, kurioje gana aiškiai buvo apibrėžta, kokios sudėties gyventojų grupėms yra skiriami skirtingų tipų namai (daugiaaukščiai daugiabučiai – mažaseimiams, trijų aukštų daugiabučiai – šeimoms, sublokuoti ar individualūs namai – didelėms šeimoms), neatsispydėję, kadangi visuose Lazdynų namuose buvo suplanuoti tik standartiniai keturių tipų (1–4 kambarių) butai;

⁵⁷ Interviu su Č. Mazūru, 2001 m., užrašė Marija Drėmaitė. *Asmeninis M. Drėmaitės archyvas*.

⁵⁸ Drėmaitė 2007: 40–47.

20 pav. Išraiškingą rajono siluetą turėjo sukurti įvairių tipų gyvenamieji namai. Terasomis žemėjančio 1–464–LI serijos penkių aukštų namo projektas (*Vilniaus namų statybos kombinatas* 1969)

taigi skirtingi namai čia buvo skirti tik urbanistinei, bet ne socialinei įvairovei, kurios architektai negalėjo paveikti. Vis dėlto Lazdynų namuose imtasi pagerinti ne tik išorę (pvz., vietoj balkonų įrengtos lodžijos), bet ir patobulinti butų planą: sumažintas pereinamųjų kambarių skaičius, o vonios kambariai atskirti nuo tualetų. Šią seriją galima laikyti proveržiu, paskatinusiu nuolat tobulinti standartinį daugiabutį (20 pav.). Lazdynuose, nepaisant labai tam prieštaraujančios Vilniaus namų statybos kombinato vadovybės, iškilo žemėjančiam reljefui pritaikyti penkiaaukščiai bei devynaukščiai, o siekiant vertikalų tūrinių akcentų, 1969 m. pastatyti pirmieji dvylikaaukščiai. Pastarieji laikytini grynai estetinė kompozicinė priemone, kadangi stambiai plokščiai aukštybiniai pastatai buvo pripažinti kaip ekonomiškai neefektyvūs. Rajono silueto įvairovę užbaigė pradiniam projekte sumanyti, bet kur kas vėliau pastatyti monolitiniai šešiolikaaukščiai (Č. Mazūras).

Lazdynuose neraskime ankstyvajam švediškam ar sovietiniam planavimui būdingo tikslo sukurti naują visuomenę. Čia vyrauja du architektų tikslai – gyventojų patogumas ir geresnės architektūros ambicijos, kurias tik iš dalies pavyko įgyvendinti. Lazdynų paradoksališkumą pabrėžia tai, kad projektuotas ir statytas kaip opozicija sovietinei monotonijai rajonas, peržengęs daugybę normatyvų ir reguliavimų, ne tik sulaukė sąjunginio pripažinimo, bet ir buvo sumaniai panaudotas kaip sovietinės architektūros laimėjimų propagandos įrankis. Nereikėtų stebėtis, kad reikšmingiausias to meto valstybinis apdovanojimas buvo skirtas ne jaukią individualią būtį ir buitį įkūnijančiam Kompozitorių sąjungos kompleksui, bet būtent masinės architektūros objektui – Lazdynams, kurie augančios kritikos sovietinės masinės statybos monotonijai ir prastai kokybei kontekste tapo savotišku statybų industrijos „gelbėjimo ratu“, demonstruojančiu, kad net ir sovietinės standartizuotos statybos sąlygomis įmanoma šokia tokia architektūrinė įvairovė, rodanti optimistišką masinės gyvenamosios statybos ateitį.

Išvados

„Lietuviškosios architektūros mokyklos“ jokių būdu negalima sieti vien tik su šiaurietiškos architektūros įtaka, tačiau apibendrinus pirmųjų architektų kelionių į Suomiją išpūdžius ryškėja, kad šiaurietiškas modernizmas buvo labai svarbus veiksnys, formuojantis moderniosios Lietuvos architektūros bruožus pereinamuoju laikotarpiu (1959–1969).

Skandinavijos šalyse XX a. 6-ajame dešimtmetyje tapo priimtina architektūrinių pavyzdžių tiek sovietinėms statybos ir architektūros institucijoms, siekusioms spartinti ir moder-

nizuoti gyvenamųjų namų statybą, tiek Lietuvos architektams, norėjusiems moderniomis priemonėmis kurti savitą architektūrą sovietinėje aplinkoje. Skirtingi tikslai, be abejonės, lėmė skirtingus rezultatus. Pirmuosius domino techniniai plėtros, planavimo ir statybos sprendimai, antruosius – estetinė ir ideologinė regionalizmo architektūros kryptis.

Lietuvos architektai pirmosiose kelionėse į Suomiją turėjo galimybę šiuolaikinį modernizmą pažinti nebe iš spaudos ar maketų, bet tiesiogiai. Būtent tai jiems padėjo suvokti tokius architektūros bruožus, kaip tūrių kompozicija aplinkoje, interjero ir eksterjero ryšys, vidaus erdvių ir interjero santykis, patogumas, medžiagų, detalių, apšvietimo privalumai. Taigi tarnybinės komandiruotės leido ne formaliai susipažinti, bet iš tiesų patirti ir suvokti šiaurietiškos architektūros kompozicinius ir estetinius bruožus.

Apibendrinant Suomijos ir Švedijos architektūros įtaką besikuriančiai Lietuvos architektūros mokyklai XX a. 6-ajame dešimtmetyje galima teigti, jog Šiaurės šalyse surastas priimtinas pavyzdys moderniosios architektūros priemonėmis kurti savitą, regioninių bruožų turinčią architektūrą. Šiuo aspektu šiaurės architektūros kryptis rodo regionalizmo galimybes globalaus modernizmo sąlygomis. Šiaurietiškas regionalizmas buvo priimtinas, kadangi atitiko to meto Lietuvos visuomenės nacionalinio savitumo vertybes, o kartu ir profesionalų grupės (architektų) vertybes. Taigi pavyko suderinti kultūrinės aspiracijas idėjiškai priklausyti vakarietiškai moderniosios architektūros tradicijai ir drauge neprarasti savito charakterio, kurį, kaip ir šiaurėje, turėjo išreikšti vietinių natūralių medžiagų derinimas su moderniomis konstrukcijomis ir architektūros darna su gamtine aplinka.

Gauta 2011 10 15

Priimta 2011 10 26

Literatūra ir šaltiniai

1. Barkauskas, V. Kai kurie Švedijos statybos ir architektūros ypatumai. *Statyba ir architektūra*. 1968. 9: 28–29.
2. Bučiūtė, N. Naujosios suomių architektūros bruožai. *Statyba ir architektūra*. 1964. 1: 21–23.
3. Bučiūtė, E. N. Nesibaigiančios jaunystės fenomenai – 70 metų. *Statyba ir architektūra*. 1999. 1: 28–29.
4. Delegacijos, vykusios į Skandinavijos šalis pasisemti patirties gyvenamojoje statyboje, ataskaita, 1957 10 02, Nr. 497. *LLMA*. F. 87. Ap. 1. B. 227. L. 2–28.
5. Drėmaitė, M. Masinė gyvenamoji architektūra. *Architektūra sovietinėje Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011. [spaudoje]
6. Drėmaitė, M. Sovietmečio paveldas Vilniaus architektūroje: tarp lietuviškumo ir sovietiško. *Naujas Vilniaus perskaitymas*. Sud. A. Bumblauskas, G. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. 252–275.
7. Drėmaitė, M. Bronius Krūminis, ambicingas kasdienybės architektas. *Archiforma*. 2007. 4: 40–47.
8. Drėmaitė, M. Prekybos ir kultūros centras Lazdynuose. Vilnius. *Archiforma*. 2011. 1: 81–83.
9. *Exhibition of Finnish Architecture*. The Hague, April 28–May 19. Museum of Finnish Architecture, 1975.
10. Glendinning, M. *Architecture's Evil Empire? The Triumph and Tragedy of Global Modernism*. London: Reaktion books, 2010.
11. Gudelytė, I. Justinas Šeibokas: keturi vieno architekto portretai. *Archiforma*. 2008. 1: 38–45.
12. Gūzas, R. Saulėta suomių architektūra (iš kelionės įspūdžių). *Kultūros barai*. 1965. 6: 34–37.
13. Hallas-Murula, K. *Soome-Eesti: saajand arhitektuuri subteid*. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuseum, 2005.
14. Kančienė, J. Lietuvos architektų orientyrai tarpukaryje. *Archiforma*. 1996. 1: 55–59.
15. Lund, N.-O. *Nordic Architecture*. Arkitektens Forlag. The Danish Architectural Press, 2008.
16. Maciuika, J. V. East Block, West View: Architecture and Lithuanian National Identity. *Traditional Dwellings and Settlements Review*. 1999. 11(1): 24.
17. Mačiulis, A. Apie suomių architektūrą. *Statyba ir architektūra*. 1961. 1: 20–23.
18. Mačiulis, A. *Architektai Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
19. Mačiulis, A. *Vytautas Edmundas Čekanauskas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.
20. Matijošius, K. Pas Suomijos mūrinius. *Statyba ir architektūra*. 1965. 6: 10–11.
21. Miestų žalieji plotai užsienyje. *Statyba ir architektūra*. 1968. 11: 13–14.

22. Minkevičius, J. Nacionalinės išraiškos ieškojimui užsienio architektūroje. *Statyba ir architektūra*. 1961. 3: 9–12.
23. Nemeikaitė, G. *Lietuvos architektų sąsajos su Vakarų architektūra 1955–1985 m. Sociokultūrinis aspektas*. Bakalauro baigiamasis darbas. Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas, Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra, 2010.
24. Norberg-Schultz, Ch. *Nightlands. Nordic Building*. The MIT Press, 1996.
25. Pétery, G. Introduction. The oblique coordinate systems of modern identity. *Imagining the West in Eastern Europe and the Soviet Union*. Ed. G. Péteri. University of Pittsburg Press. 2010. 1–12.
26. Petrulis, V. Nacionalinio savitumo strategijos sovietmečio Lietuvos architektūroje. *Urbanistika ir architektūra*. 2005. 29(1): 5.
27. Petrulis, V. Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai: dvi asmenybės – viena Architektūra. *Archiforma*. 2007. 1: 50–58.
28. Reid, Susan E. The Soviet “contemporary style”: a socialist modernism. *Different Modernisms, Different Avant-gardes: Problems in Central and Eastern European Art after World War II*. Tallinn: Proceedings of the Art Museum of Estonia, 2009. P. 89.
29. Rudberg, E. Building the welfare of the folkhemmet. *Sweden. 20th-century Architecture*. Ed. Claes Caldenby, Joran Lindvall, Wilfried Wang. Munich, New York: Prestel, 1998. 110–141.
30. Sargelis, V. Gyvenamoji statyba Švedijoje. *Statyba ir architektūra*. 1964. 11: 27–28.
31. Statybos metodai Švedijoje. *Statyba ir architektūra*. 1961. 1: 23–26.
32. *Sweden. 20th century Architecture*. Eds. C. Caldenby, J. Lindvall, W. Wang, T. Andersson. Munich: Prestel, 1998.
33. *Swedish Modernism: Architecture, Consumption and the Welfare State*. Ed. Helena Mattsson, Sven-Olov Walensteen. London: Black Dog, 2010.
34. Šeibokas Justinas, interviu, 2010 05 18, užrašė Gabrielė Nemeikaitė. *Lietuvos architektų sąsajos su Vakarų architektūra 1955–1985 m. Sociokultūrinis aspektas*. Bakalauro baigiamasis darbas. Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas, Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra, 2010.
35. *Tapiola. Hagalund – liv och arkitektur*. Ed. Timo Tuomi, Kristiina Paatero. Esbo stad: Bygging AB, 2003.
36. Vanagas, J. Amžinai gyvas grūdas. *Literatūra ir menas*. 1983 04 28: 5 (cituoja iš Petrulis 2005).
37. *Vilniaus namų statybos kombinatas*. Sud. J. Žiburkus. Vilnius, 1969.

Marija Drėmaitė

The influence of Nordic modernism on the formation of the Lithuanian school of modern architecture in 1959–1969

Summary

The paper focuses on the contemporary question of the Soviet culture about the formation of the Lithuanian school of modern architecture in the period of transition from Stalinist architecture into contemporary style (1959–1969). The period is featured as a search for a modernist and national expression in architecture. Nordic architecture, especially Finnish and Swedish, played an important role in this process because of the possibility to experience Finnish modern architecture at first hand during the study trips in 1959–1964. Also, knowledge about Nordic modern architecture was of high interest and available from international architectural magazines due to expanding connections with the West. Two case studies are described in the paper: the terraced houses and a hall of the Lithuanian Composers' Union as one of the most Finnish-influenced examples, and a large suburban housing estate Lazdynai, which combines both Finnish (Tapiola) and Swedish (Vällingby) planning ideas with the settling in the forest and terrain. The research leads to a conclusion that Nordic regionalism was an acceptable solution for Lithuanian architects since it combined modernist design with regional tradition and thus expressed their aspiration for national expression.

KEY WORDS: socialist modernism, Lithuanian school of modern architecture, modernism in Lithuania, Nordic architecture, Lazdynai, block of the Composers' Union, Čekanauskas, Brėdikis, Vällingby, Tapiola